

Marija Winter

Vjerna suradnica Podravskog zbornika

MILIVOJ DRETAR

1. Uvod

Povodom 100. rođendana Marije Winter, poznate prosvjetarke, povjesničarke i spisateljice, u Gradskoj je vijećnici u Ludbregu, 7. ožujka 2012. godine, održan Kolokvij o Mariji Winter. Sudionici Kolokvija (Dragutin Feletar, Milivoj Dretar, Hrvoje Petrić i Branko Dijanošić), osvrnuli su se na život i djelo Marije Winter koja je cijeli radni vijek posvetila naobrazbi i podučavanju mladih generacija, a ušavši u mirovinu, postala velika je zaljubljenica u zavičajnu povijest, narodne običaje i pučku tradiciju. Od prvoga broja, 1975. godine, postaje suradnica Podravskog zbornika što je i ostala do svoje smrti, pa je njen 100. rođendan prilika da se čitateljstvo prisjeti ove velike žene.

Marija Winter - narodna učiteljica, povjesničarka, umjetnica, spisateljica - zaista znamenita Ludbrežanka. Njen rođendan pada uoči 8. ožujka - Međunarodnog dana žena. Marija Winter bila je neobično povezana s tim datumom koji se obilježava u spomen na borbu žena za jednakost prava žena i muškaraca te na potpuno ostvarenje svih ljudskih prava - ona sama bila je pravi primjerak borca za ta prava.

Rodila se 5. ožujka 1912. godine u kućici u šumi Črnoglavcu, u istoimenom, danas napuštenom, zaseoku prigradskog naselja Vinogradu Ludbreški. Njen otac Rudolf, porijeklom Austrijanac, bio je vlastelinski lugar u službi kneza Edmunda Ladislava Batthyanyja, vlasnika ludbreškog veleposjeda. Majka Rozalija (r. Vojnović) bila je gradišćanska Hrvatice pa bi se u kući, dok joj je rodbina dolazila u goste, pričalo onim drukčijim hrvatskim, s ne-

Sl. 1. Marija Winter s obitelji u Ludbregu 1946. godine („Ostavština Winter“, POU "Dragutin Novak" Ludbreg).

svakidašnjim akcentom.¹ Marijina rodna kuća, u kojoj su svjetlo dana po prvi puta ugledali i starija sestra Katica (1907.) i brat Franjo (1910.), danas više ne postoji. Srušili su je kasniji vlasnici koji su lugarsku kuću kod stare ciglane zamijenili za Winterovu u šumskom zaseoku Črnoglavcu. U tom drugom domu rodio se mlađi brat Ljudevit (1917.), zvan Ivica. Po raspadu Austro-Ugarskog Carstva i propasti Batthyanyjeva veleposjeda, Rudolf Winter se pridružuje većem broju lokalnih seljaka koji sudjeluju u otkupu vlastelinske zemlje. Nevelika čestica, od tri rali oranice skupo je stajala pa se Winter morao zadužiti. Glavnica i visoke kamate navele se Winterove na veliku šted-

1 Izjava Emilije Winter (Ludbreg), supruge Marijinog brata Franje.

Sl.2. Marija Winter (prva u srednjem redu) s folkloristima iz Sesveta („Ostavština Winter“, POU „Dragutin Novak“ Ludbreg).

nju. Ako se još našlo nešto novaca za školovanje Marijinog brata Franje, toga nije bilo i za djevojke. Jedini mogući način bio je da se zarede i pridruže nekom crkvenom redu. Marija je to i učinila. Pritom se javio još jedan nerješiv problem - Marija se rodila s teškim tjelesnim poremećajem kojeg nitko nije bio svjestan sve do njene adolescentske dobi. Dok bi se drugi na njenom mjestu povukli u izolaciju, ona je učinila upravo suprotno. Najprije je u Ludbregu završila osnovnu i građansku školu, a onda je otputovala daleko od svoje obitelji i kuće, u Sarajevo, i tamo završila privatnu petogodišnju učiteljsku školu s pravom javnosti, na Zavedu svetog Josipa. U školovanju joj je pomagala obitelj Eleršek.²

2. Narodna učiteljica

Odmah po stečenoj diplomi (1935.) počela je raditi, a u svibnju 1939. godine položila je državni stručni ispit te započela svoju pravu prosvjetiteljsku karijeru.³ Nije se libila preseliti u zabačena istočnobosanska sela u okolini Tuzle gdje je kao katolička redovnica (red Kćeri Božje ljubavi) podučavala u gotovo sto-postotno muslimanskim selima. Mnogo dje-

² Isto.

³ WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice* (urednici Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić). Koprivnica-Ludbreg, 2000., 9-20.

vojčica naučila je čitati i pisati. U to je vrijeme već započeo Drugi svjetski rat - najveći sukob u ljudskoj povijesti. U jesen 1940. godine Marija Winter vraća se u Podravinu, u obližnji Legrad gdje je radila do 5. veljače 1943. godine. Rat se raspplamsao i na našim prostorima. Okupiravši Međimurje, Mađari su polagali pravo i na Legrad. Iako je odlično poznavala mađarski i njemački jezik, Marija Winter odlučno se suprotstavljala pokušajima nasilne mađarizacije. Odlučila je i dalje predavati na zabranjenom hrvatskom jeziku, čak je sastavljala i povijesne i etnografske crtice iz okolice Legrada kako bi dokazala pripadnost lokalnog stanovništva hrvatskom narodu „... *Legrad leži v hrvacki Podravini na mestu dé se Mura zléva v Drávu. Trgovišče Legrad ima svoju općinu, a spada v Koprivnički kotár. Sela néma ni jénoga v cíli općini. Legrad je općina za sêbe. Vezda spada v Hrvacku, a negda je skupa s cêlém Međimurjém spádal pod Mađarsku. Legracki határ ili okoliš je Drava rëzdvojila. V Podravini na desnem brégó je sámo mesto i nekaj zëmľë, v Međimurju su takaj zemle i šume, a i na Mađarskom imaju skorom si Legradani gorice ili pak šume. I té kraj dóljne Mađarske je negda bil čisto hrvacki. Još i denes té ludi ne znaju dobro mađarski...*“, napisala je Winter.⁴

Njena obitelj podržavala je Narodnooslobodilačku borbu te su pomagali kalničkim partizanima. Brat Franjo, u dogovoru s partizanima, odazvao se pozivu u domobrane. Kao domobranski časnik bio je zadužen za čuvanje željezničke pruge i često je odavao informacije o kretanju i naoružanju neprijateljske vojske. Kada se posumnjalo u njega, Franjo je pobjegao u Zagreb, a odatle u partizane. No, otac Rudolf zbog toga je godinu dana zadržan u logoru Stara Gradiška. Marija Winter napušta časne sestre i seli u Hrženicu, a potkraj rata vraća se kući u Ludbreg te se zapošljava u školu u Slokovcu (do koje je svakog dana odlazila biciklom). Iako škole u Hrženici i Slokovcu više ne postoje (srušene su zajedno s učiteljskim stanovima), kod starijih generacija Hrženičana i Slokovčana, ostala su sjećanja na njihove školske dane i dobru učiteljicu Mariju Winter. Izvrsna pedagoginja, savjesna učiteljica i pravedna upraviteljica - slika je Marije Winter za

⁴ WINTER, Marija (priredio Dragutin Feletar): *Crtice iz povijesti Legrada*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja XI, 21, 2012., 226-242.

cijele njene profesionalne karijere. Radila je i u školama u Poljancu i Sesvetama Ludbreškim. Osim razredne nastave, predavala je povijest, geografiju, pjevanje i ručni rad. Posljednje radno mjesto bilo joj je u Osnovnoj školi „Dragica Kancijan“ (današnja OŠ Ludbreg) gdje je radila do umirovljenja 1967. godine.⁵ Više od 30 godina radnog staža, ponekad u nemogućim uvjetima - u velikim i kombiniranim razredima, sa siromašnim učenicima, bez udžbenika, bez nastavnih pomagala, kabineta, bez stručne literature.

Kao školovana žena (što je tada bila rijetkost), pomagala je svima, održavala je tečajeve za opismenjavanje, predavanja, okupljala seoske žene i poticala ih na kreativni rad što je neraskidivo povezano s njenom profesijom učiteljice. Osim škole, aktivno se uključila u kulturno-umjetnički rad na selu. U Sesvetama Ludbreškim, selu gdje je najduže radila (1953.-1962.), sudjelovala je u radu folklorne skupine. Sa ženama je prikupljala dijelove podravske narodne nošnje. Ostala je zabilježena i narodna pjesma „Žena pasla racice“ (ili „Išla žena na gosti“) koju je s tom folklornom skupinom izvodila na smotri u Ludbregu.⁶ Ta se pjesma i danas izvodi u repertoaru Kulturno-umjetničkog društva „Anka Ošpuh“ u Ludbregu. Marija Winter više je puta imala prilike vidjeti ludbreške folklorashe, ponosna što je to Društvo nastavak rada svih folklornih skupina ludbreške Podravine koje su nastale nakon rata.

3. Vjernost Podravskom zborniku do kraja

Mirovina ju nije u potpunosti umirovila - počela je prikupljati podatke o Ludbregu, selima ludbreške Podravine, povijesti naselja, crkve, znamenitim osobama, arheološkim nalazima, narodnim običajima, pjesmama. Pronašla je novi cilj - prikupiti usmenu baštinu svog ludbreškog kraja i otrgnuti je od zaborava. Biciklima je obilazila crkve i škole te prepisivala kronike i ljetopise. Nije bila profesionalni povjesničar, ali je postavila vlastitu metodolo-

giju istraživanja. Sjećanja starih Ludbrežana je čitko bilježila, u to doba nije bilo fotokopirnih uređaja ili skenera, pojedine fotografije morala je sama precrtati. Često su njeni crteži jedini trag o izgledu nekih kuća. Njena nova misija činila ju je sretnom i ispunjenom pa su joj i ostali rado pomagali. Poslije smrti roditelja živjela je sama u kućici na rubu Ludbrega. Mirovina je bila mala, pa bi povremeno iznajmila sobu u kući, više radi društva, nego zarade. Prikupljajući knjige, zapise, fotografije i razne predmete, pretvorila je kućicu u mali muzej. Po podovima hodnika i soba sve je bilo puno knjiga - često je naručivala knjige iz Zagreba, a od 1968. godine bila je član Matice Hrvatske pa je bila upoznata i s novijom literaturom.

Prvi članak pod naslovom „Po dragom kraju“ objavljuje 1970. godine u zborniku Kaj, a u istom dvobroju objavila je još četiri članka. Taj broj Kaja (3./4.) najstariji je zapisani pregled povijesti ludbreške Podravine kao cjeline.⁷ Od prvog broja Podravske zbornice (1975.) piše za tu malu podravsku enciklopediju. Tekst o kulturno-prosvjetnim društvima objavljuje u prvom broju, a zatim u nešto izmijenjenom obliku i u ludbreškoj monografiji 1984. godine. U svom prvom članku za Podravski zbornik prikazala je društveni život Ludbrežana, njihove svakodnevne navike („...*Oštrom oku kroničara nije izmaknula ni činjenica da su nedjeljom i blagdanom gostionice pune i da se redaju veselice jedna za drugom, a gostoljublje je veliko...*“), nastavila je popisom obrtnika, opisala nastanak dobrovoljnih vatrogasnih društava („...*Ljudi iz raznih potleušica kao i oni iz ponosnog kneževog grada pokazali su veliki interes za organizaciju koja je 15. kolovoza 1869. stupila u život...*“), Crvenog križa, pjevačkih zborova, gospodarskih društava, katoličkih organizacija.⁸ Veliku pažnju posvetila je događajima u Drugom svjetskom ratu - posvjedočila je o nekoliko teških okršaja u Ludbregu. Posebno je kvalitetno opisala uličnu bitku koja se vodila 6. srpnja 1944. godine u Gajevoj ulici. Kako se radilo o neuspjelom pokušaju oslobađanja Ludbrega od strane partizana, sačuvano je malo podataka, a pričati se nije smjelo. No, Marija Winter jedna je od rijetkih građana Ludbrega

5 Vidi bilješku 3.

6 WINTER, Marija: *Podravske narodne pjesme*. // Podravski zbornik 7 (urednik Franjo Horvatić), Koprivnica, 1981., 180-192.

7 Vidi bilješku 3.

8 WINTER, Marija: *Iz povijesti...*, 250-310.

koja je taj događaj podrobno zabilježila: "...U osvit zore Ludbrežanima se ukazala stravična slika razbojišta: na ulici, po dvorištima, po sjenicima, uz ograde ležali su mrtvaci, obliveni krvlju. Ranjenika nije bilo..."⁹ Tekst „Ludbreg i okolica u vrijeme Drugog svjetskog rata“ donosi svakodnevicu u okupiranom Ludbregu, fašistički teror nad civilnim stanovništvom, začetak NOP-a u kalničkim šumama. U „Tragediji ludbreških Židova“ više od pola teksta posvećuje povijesti židovstva, a ujedno je i prva koja se pozabavila antisemitizmom i holokaustom u ludbreškom kraju. Oprezno izbjegava spomenuti brojku stradalih Židova - to je ionako ustanovljeno tek prije nekoliko godina.¹⁰ Osim ta tri ratna članka u Podravskom zborniku, pripremila je rukopis od 77 stranica koji se trebao objaviti nekom budućom zgodom, međutim, to nikad nije tiskano.¹¹ U članke s povijesnom tematikom pripadaju i: „Iz starije prošlosti Martijanica“, „Na podravskoj magistrali“ te „Ludbreg i okolica od početka 20. stoljeća do raspada Kraljevine Jugoslavije“. „Iz povijesti ludbreških škola“ i „Školska općina Sveti Đurđ Ludbreški“ tipične su teme zavičajne povijesti s naglaskom na školstvo. Tko su bili prvi učitelji, kako su se podizale školske zgrade, što je ugrožavalo rad škola, kakvi su bili učenici - opisano je u navedenim člancima.

Etnografiji pripadaju članci „Podravske narodne pjesme“, „Stara i nova shvaćanja“, „Pokladni običaji u Ludbregu“, „Narodne poslovice ludbreškog kraja“ („*Bolje je stotinu nadeliti, nego jednog prositi; Dober prijatelj je retki ftič, ne najde se vsakem grmu...*“), „Tri najvažnija momenta u životu čovjeka“. Posljednji članak gotovo na šaljiv način prikazuje momente rođenja, vjenčanja i smrti pojedinca uz tradicionalne podravske radnje (kumstvo, krstítke, *snoboki*, mirazi, zvonjenje, verestovanje, karmine), dok tekst završava rečenicom „*Stari običaji sve više nestaju, a vrijeme i dalje piše historiju*“

9 WINTER, Marija: *Ludbreg i okolica kobne 1944.* // Podravski zbornik 15 (urednik Franjo Horvatić), 1989., 7-14.

10 DRETAR, Milivoj: *Židovi u ludbreškom kraju. Povijesno-demografski prilozii.* Ludbreg, 2010., 153-160.

11 Rukopis u Ostavštini Winter, POU „Dragutin Novak“ Ludbreg, *Ludbreg i okolica u vrijeme Drugog svjetskog rata*, zbornik radova, urednik M. Dretar (u pripremi).

*čovječanstva i našu vlastitu: ljudi se rađaju, bore za život i umiru.*¹²

U 15 godina izlaženja Podravskog zbornika (1975.-1989.) Marija Winter napisala je 15 tekstova. Propustila je samo 4. broj, no zato je u zadnjem, 15. broju objavila dva teksta. Nažalost, na kraju tog broja nalazi se njen „In memoriam“. Nepuna dva mjeseca prije izlaska Podravskog zbornika iz tiska, Marija Winter je preminula te joj je Venija Bobnjarić uputila oproštajne riječi.

4. Za budući ludbreški muzej

Sakupljenu povijesnu građu počela je sistematizirati. Namjeravala je prikupljeni materijal obraditi i pripremiti kao zasebnu publikaciju u obliku knjige o povijesti ludbreškog kraja. Objavljivanje te knjige već je ušlo u program KPD „Zrinski“ Čakovec za 1972. godinu, no zbog političkih događaja 1971.-72. godine, došlo je do odgode tiskanja. Ni kasnije nije bilo mogućnosti za objavu knjige. Smrt ju je prekinula u daljnjem pripremanju knjige.¹³ Marija Winter umrla je 1. listopada 1989. godine u varaždinskoj bolnici od teške prehlade. Pokopana je u grobnici obitelji Eleršek s kojom je proživjela posljednje dane i s kojom je bila obiteljski povezana. Iza nje ostala je velika ostavština: rukopisi, dokumentacija, fotografije, crteži, obiteljska knjižnica, osobni predmeti. Sve je naslijedio Dragutin Feletar, tadašnji član Uredništva Podravskog zbornika s kojim je najuže surađivala. On je dio ostavio sebi, dio predao obitelji Eleršek, a najveći dio završio je u Pučkom otvorenom učilištu „Dragutin Novak“ u Ludbregu.¹⁴ Nakon više od dvadeset godina, nakladna kuća Dr. Feletar objavila je dvotomnu knjigu „Iz povijesti Ludbrega i okolice“. Naslov je izabrala Marija još za života. Knjiga je obuhvatila većinu njenih tekstova i članaka objavljenih po časopisima i novinama te danas predstavlja nezostavnu literaturu za proučavanje prošlosti

12 WINTER, Marija: *Tri najvažnija momenta u životu čovjeka.* // Podravski zbornik 13 (urednik Franjo Horvatić), 1987., 153-161.

13 Vidi bilješku 3.

14 Izjava Dragutina Feletara (Koprivnica), suradnika Marije Winter.

ludbreške Podravine.

Marija Winter imala je viziju budućeg zavičajnog muzeja u Ludbregu koji bi preuzeo njenu građu. Još 1963. godine postala je suradnik Gradskog muzeja Varaždin kojem je donirala više arheoloških nalaza. Kasnije se povezala s Arheološkim muzejom u Zagrebu (u kojem se nalaze slavna rimska kola iz Poljanca o kojima je Marija Winter također pisala) te Muzejom grada Koprivnice. Njen interes je zaokupljala i povijesno-kulturna baština, stoga je zavičajni muzej bila jedna od njenih preokupacija.¹⁵ Takva institucija imala bi svrhu jer Ludbreg leži na ostatcima antičke Iovie, a okolica je puna nalaza koji datiraju od prapovijesti do suvremenih dana, a tu je i veliko etnografsko i sakralno bogatstvo. Nažalost, zavičajni muzej u Ludbregu do danas nije osnovan, a arheološki nalazi pronalaze se po drugim muzejima.

Godine 1958. Marija Winter postaje član varaždinskog Društva amatera likovne umjetnosti sjeverne Hrvatske. Osim likovne, treba spomenuti i njenu dramsku nadarenost. Napisala je 15-ak komediografskih igrokaza za djecu i odrasle u kojima je prikazivala vesele trenutke u životu Podravaca. Pojedine prizore iz komedija često bi sama nacrtala. Povodom 100. rođendana tiskana je njena knjiga igrokaza, u izdanju POU „Dragutin Novak“ Ludbreg.¹⁶

Još i danas stariji Ludbrežani sjećaju se tete Micike, malene žene na biciklu, aktivne i prisutne na svim velikim događanjima. „*Micika je bila izuzetna žena, hrabra, proživjela je teške trenutke, ali premavana je uvijek bila vedra. Bila je vrlo radišna, ustajala je već u 4, a odlazila spavati oko 22 h, imala je ispunjen dan. Nije imala godišnje odmora, na more je otputovala možda dva-tri puta. Imala je svoje interese i ciljeve i svi su je radi toga poštivali*“, rekla je Emilija Winter, jedna od rijetkih živućih članova Marijine obitelji.¹⁷

5. Zaključak

Nekad je u ludbreškom kraju bilo mnogo više škola nego danas. Mnogo je imena prošlo kroz te škole. Mijenjali su se ravnatelji, učitelji,

Sl.3. Sama je ilustrirala svoje komedije, naslovnica djela „Promjena život sladi“.

prosvjetne politike, obrazovni programi. Ime Marije Winter ostalo je zabilježeno i van stranica školskih spomenica i ljetopisa. Bila je prava narodna učiteljica koja bi prvi dio dana provela u razredu s djecom, a drugi dio s odraslima - učeci ih pisati, prenoseći im nove spoznaje o poljoprivredi, družeći se sa ženama. Zanimala ju je i povijest, crtanje, ručni radovi, kulturna baština, folklor. Njeno najveće postignuće je prikupljanje građe o povijesti ludbreške Podravine. Napisala je više članaka koji su danas nezostavna literatura svakog povjesničara, geografa, arheologa. U svoju profesiju utkala je svu ljubav. Unatoč svim životnim nedaćama, ostala je jednostavna, srdačna i skromna osoba do kraja života. Ulica Marije Winter jedina je ulica u Ludbregu nazvana po nekoj ženi. Možda nepravedno prema drugim vrijednim ženama koje su također zaslužile svoju ulicu, ali potpuno zaslužno za Mariju Winter.

15 Vidi bilješku 3.

16 Izdavač POU „Dragutin Novak“ Ludbreg.

17 Vidi bilješku 1.

Izdano u	Naslov	Godina objave
Časopis „Kaj“ (3./4.)	Po dragomu kraju Nikaj presvetli S toga nebu nikaj Striček Ludva Rimska kola iz Poljanca	1970.
Kajkavski kolendar	Repača naviješta rat	1971.
Podravski zbornik	Kulturno-prosvjetna društva u Ludbregu do 1941. godine Ludbreg i okolica za vrijeme Drugog svjetskog rata Iz starije prošlosti Martijanca Iz povijesti ludbreških škola Ludbreški grad i njegovi gospodari Podravske narodne pjesme Stara i nova shvaćanja Pokladni običaji u Ludbregu Školska općina Sveti Đurđ Ludbreški Na podravskoj magistrali Tragedija ludbreških Židova Tri najvažnija momenta u životu čovjeka Ludbreg i okolica od početka 20. stoljeća do raspada Kraljevine Jugoslavije Ludbreg i okolica kobne 1944. godine Narodne poslovice ludbreškog kraja	1975. 1976. 1977. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1989.
Podravski zvonici	Stoljeća u sjeni ludbreške crkve - prvi stanovnici Stoljeća u sjeni ludbreške crkve - u tami ranog srednjeg vijeka Župna crkva ludbreška Župna crkva ludbreška - što doznajemo iz izvještaja kanonika Andrije Vinkovića za 1659. godinu	1977. 1979. 1978. 1979.
Ludbreški list	Dvije obljetnice Veliki Bukovec Ludbreška gmajna Naše stare razglednice Stare sličice Stare razglednice - Hrženica, Prvi autobus, Dubovica, Rasinja, Slanje, Veliki Bukovec I i II Ludbreška špricalka Ludbreški grad	1979. 1981. 1982. 1981.-82.
Ludbreg (monografija)	Školstvo na području bivšeg kotara Ludbreg Razvitak zdravstva na području bivšeg kotara Ludbreg Kulturno prosvjetna društva u Ludbregu i okolici	1984.
Župa Sveti Đurđ	Školska općina Sveti Đurđ	1990.

Tab.1. Bibliografija Marije Winter

(prema Hrvoje Petrić. // WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*. Koprivnica - Ludbreg, 2000., 21-22).